

Bosgroepen

Instrumenten en financiering voor bos

Bouwstenen voor de Bossenstrategie provincie Flevoland

Deelrapport 3

Bosgroep Midden Nederland

Colofon

Opdrachtgever: Provincie Flevoland
Titel: Instrumenten en financiering voor bos. Bouwstenen voor de Bossenstrategie provincie Flevoland, Deelrapport 3.
Status: Concept
Datum: Maart 2021
Auteur(s): Gijs Kuneman
Foto's:
Kaartmateriaal: Copyright © 2021, Dienst voor het kadaster en openbare registers, Apeldoorn
Projectnummer: 20.30.593.01

© Coöperatie Bosgroep Midden Nederland u.a.

Postbus 8135

6710 AC Ede

t (0318) 67 26 26

www.bosgroepen.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
1.1	Aanleiding	4
2	Samenvatting	5
3	Mogelijke sturingsinstrumenten	6
3.1	SNL en SKNL natuursubsidies	6
3.2	Boscompensatie	7
3.3	Stikstofbeleid: Natuurbank	7
3.4	Stikstofbeleid: versneld natuurherstel	8
3.5	Programma Natuur	8
3.6	Bossenstrategie	9
3.7	Klimaatakkoord	9
3.8	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB)	10
3.9	Regelingen voor agrobosbouw	10
3.10	Burgerinitiatieven voor aanplant van bomen en bos	11
3.11	CO2-compensatie door bedrijven en burgers	12
3.12	Meekoppelen met zonne-energie	13
3.13	Meekoppelen met windenergie	14
3.14	Meekoppelen met woningbouw en bedrijventerreinen	14
3.15	Overheid als marktpartij en als grondeigenaar	15
3.16	Overige instrumenten	15
4	Bronnen	16

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De provincie Flevoland werkt in navolging van het landelijke traject aan een eigen bossenstrategie. Ter ondersteuning daarvan heeft Bosgroep Midden Nederland een drietal bouwstenen aangedragen:

- Vitaliteit en revitalisering (deelrapport 1)
- Kansen voor nieuw bos (deelrapport 2)
- Instrumenten en financiering voor bos (deelrapport 3)

Dit derde deelrapport gaat in op de mogelijke sturingsinstrumenten vanuit overheid (rijk, provincie en gemeente) en private partijen.

2 Samenvatting

Welke mogelijkheden heeft de provincie om een impuls te geven aan bossenrevitalisering en aan aanplant van nieuw bos? Onderstaande tabel geeft een overzicht van financiële en andere sturingsinstrumenten.

Sturing of prikkels komen vaak van overheden op verschillende niveaus, maar soms ook van private partijen. Sommige prikkels werken vooral door bij aanleg nieuw bos, andere sturen vooral op revitalisering van bestaande bossen, en soms past een instrument bij beide doelen. Sommige instrumenten kunnen al op korte termijn worden ingezet, andere zullen meer op middellange termijn kunnen worden geïmplementeerd.

nr.	Instrument	Actor/geldbron				Relevant voor			Toelichting
		rijk	prov	gem	privaat	Revi- tali- sering	nieuw bos	Termijn inzet	
1	SNL-beheersubsidie	x	x			(+)	-	-	Subsidie biedt geen ruimte voor impuls aan bosverjonging. Wel enige ruimte in regulier beheer voor vitaliteit (oude bomen, dood hout, licht brengen)
2	SKNL (en andere subsidie voor kwaliteitsimpuls en aanlag nieuwe natuur)	x	x			+	+	KT	Klimaatdoelen kunnen nu al meeliten met natuurdoelen; SKNL-regeling kan nog meer toegespitst worden op klimaat
3	Boscompensatie algemeen	x	x	x		-	+	KT	Overnemen compensatieopgave van andere provincie. Verruimen compensatieverplichting gemeente/provincie
4	Boscompensatie N2000 omvorming	x	x			-	+	KT	Overneme compensatieopgave van andere provincie
5	Natuurbank (uit stikstofbeleid)	x				-	(+)	-	Compensatie vanuit andere provincie
6	Rijksregeling versnel natuurherstel (uitstikstofbeleid)	x				-	-	-	Rijksregeling voor Flevoland niet relevant.
7	Bossenstrategie	x	x			-	-	-	Geen extra middelen; lange termijn mogelijk nieuwe instrumenten
8	Klimaatakkoord	x				-	+	KT	Zie compensatie omvorming N2000 (4), landschapselementen (10) en bos op rijksgrond (17)
9	Programma Natuur	x	x			+	?	?	Inzet gelden nog onduidelijk. Deels in elk geval in verhoging SNL-subsidie (1).
10	GLB - landschapselementen	x				(+)	+	KT	Onderhoud hekken in ecoregeling, aanleg landschapselementen onder nieuwe (nog te starten) investeringsregeling
11	Regeling voor agrobosbouw	x	x		x	-	(+)	MLT/ LT	Nog te ontwikkelen; mogelijk via GLB, provinciale regelingen, ook enige privaat mogelijkheden
12	Bomenplantacties burgers				x	-	+	KT	Mogelijk meekoppelen met opgave nieuwe bos provincie of gemeenten
13	CO2-compensatie door bedrijven				x	+	+	KT	Met FSC-borging of met SNK-certificaat
14	Meekoppelen zonneparken		x	x	x	(+)	+	KT	Zonnepark betaalt mee aan nieuw bos maar kan ook impuls voor bestaand bos
15	Meekoppelen windmolens		x	x	x	(+)	+	KT	Windpark betaalt mee aan nieuw bos, maar kan ook impuls voor bestaand bos
16	Meekoppelen met woningbouw		x	x		-	+	MLT	
17	Overheid als grondeigenaar	x	x	x		-	+	MLT	Aanplant bomen op overheidsgrond
18	Overheid als regelgever	x	x			-	+	MLT	Meer ruimte voor agrobosbouw

In aanvulling valt nog te denken aan instrumenten als Programma Aanpak Grote Wateren, natuurmaatregelen van waterschappen, EU LIFE Climate en gemeentelijke subsidies voor landschap.

3 Mogelijke sturingsinstrumenten

3.1 SNL en SKNL natuursubsidies

De bestaande SNL-beheersubsidie is amper voldoende om het beheer te bekostigen. Immers, de subsidie bedraagt 75% van de kosten (dat wordt in het kader Programma Natuur overigens binnenkort verhoogd naar 84%). In de Standaardkostprijs voor de subsidie wordt rekening gehouden met incidentele ingrepen zoals open plekken maken, bomen ringen (voor staand dood hout) en koesteren van dikke bomen ("habitatbomen"). In die zin voorziet SNL-subsidie voor bosbeheer in beperkte mate ook in vitaal houden of maken van het bos. Maar SNL biedt geen financiële ruimte voor een echte impuls aan actieve bosverjonging – zeker niet bij een hoge wilddruk, want rasters zijn dan essentieel.

Bovendien wordt bij de standaardkostprijs rekening gehouden met financiering van een deel van de beheerkosten uit houtopbrengst; maar de lage houtprijs van de laatste jaren zorgt ervoor dat eigenaren amper financiële middelen overhouden om zelf actief te investeren in bosverjonging. Mogelijk kan een verdere verbreding van de subsidie wel zo'n impuls geven aan revitalisering en klimaatslim bosbeheer? In die lijn heeft RVO in 2020 de vraag gesteld of natuursubsidies, bijvoorbeeld de SNL-beheersubsidie, niet (ook) kunnen worden ingezet voor klimaatdoelen. RVO verzocht de Federatie Particulier Grondbezit en de Bosgroepen dit nader te verkennen.

De conclusie van het onderzoek was, dat de doorlopende SNL-subsidie niet geschikt is als middel specifiek voor klimaatslim bos- en natuurbeheer. Dat is omdat vrijwel alle klimaatmaatregelen een projectmatig/investeringskarakter hebben, ze zijn eenmalig en kortlopend. Het inpassen van projecten zou een zeer ingrijpende aanpassing van SNL vergen.

De conclusie is dan ook dat SNL zowel vanwege de hoogte van het subsidiebedrag als vanwege de structuur geen scope biedt voor een impuls aan actieve bosrevitalisering.

Echter, de structuur van de Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKN)L is juist wel een passend voor een impuls aan klimaatmitigatie. SKNL-projecten zijn per definitie gerichte op een eenmalige investering, met een duidelijk begin en eind. De huidige SKNL kan in principe "passief" wel ingezet worden voor klimaat, maar is primair gericht op natuurkwaliteit. Bij inzet van SKNL in klimaatprojecten is het daarom raadzaam om de regeling op een aantal punten aan te passen. Bijvoorbeeld door het opstellen van een goede set randvoorwaarden in de wisselwerking tussen klimaatmitigatie, klimaatadaptatie en biodiversiteit. Ten tweede een goede klimaat-doorrekening van maatregelenpakket. Ingrepen kunnen immers ook een negatief klimaateffect hebben. En een heldere controle op de uitvoering en realisatie ook op gebied van klimaat. Kortom, SNL is niet geschikt, en SKNL kan geschikt gemaakt worden, voor een (extra) impuls aan revitalisering en klimaatrobust bosbeheer.

Flevoland heeft op dit moment geen SKNL-regeling open staan. Wel wordt er soms in opdracht van de provincie nieuwe natuur ontwikkeld. Momenteel denkt de provincie na over een opvolgende regeling, bijvoorbeeld SKNL voor natuurprojecten; daarin zou revitalisering goed passen.

3.2 Boscompensatie

Wanneer bos wordt gekapt, is er een verplichting om ter plaatse dan wel elders nieuw bos te planten. In het licht van de gewenste bosuitbreiding in Flevoland is boscompensatie binnen de eigen provinciegrenzen een sigaar uit eigen doos. Als er echter boscompensatieverplichtingen vanuit andere provincies in Flevoland kunnen worden voldaan, kan dat gezien worden als een extra bron van financiering voor nieuw bos in Flevoland.

De provincie wil een meer sturende rol nemen bij boscompensatie door het instellen van een compensatiebank: het aankopen van strategisch gelegen gronden waarop initiatiefnemers een beroep kunnen doen als ze verplicht zijn om bos te compenseren.

Aanvullend hierop kunnen provincie en gemeenten binnen het RO-instrumentarium zoals verordeningen of omgevingsplannen of beleidsregels natuur- en landschap onder de Wnb aansturen op meer "ruimhartige" compensatie. Provincies (zoals Utrecht) hebben nu al omrekenfactoren om oud of bijzonder bos in hectares extra te compenseren. Gemeenten zouden bijvoorbeeld voor publieke ontwikkeling (bv. reconstructie-aanleg weg) of juist voor private ontwikkeling (woonwijk, bedrijventerrein) compensatie in een andere verhouding kunnen eisen, bijvoorbeeld 1:3 in plaats van 1:1.

Bovenstaande gaat over de verplichte boscompensatie wanneer bos verdwijnt voor woning- of wegenbouw of andere bestemmingswijzigingen. Kap voor omvorming naar heide of grasland in Natura2000 gebieden hoefde tot voor kort niet gecompenseerd, maar Bossenstrategie en Klimaatakkoord zetten nu een andere koers in. De 3.400 ha bos die in Natura2000 is verdwenen, moet alsnog gecompenseerd. Daarvoor is 14,5 mln. euro beschikbaar uit het Klimaatakkoord. Aanvullend daarop komen middelen uit het Programma Natuur beschikbaar. Een (klein) deel daarvan, 1-2% landt in Flevoland, ofwel 30-75 mln. over de periode van 10 jaar. Daarvan is 25% gelabeld aan verbetering kwaliteit natuurgebieden.

3.3 Stikstofbeleid: Natuurbank

De brief van de minister van LNV aan de Kamer over het Programma Natuur kondigt een Natuurbank aan, om natuurcompensatie te stroomlijnen (budget van eenmalig 125 mln. euro). Het instrument lijkt op een boscompensatiepool, maar is specifiek gericht op compensatie van projecten die leiden tot een uitstoot van stikstof. De aanpak is dat stikstofgevoelige habitats een kwaliteitsimpuls krijgen, of habitats worden aangelegd en uitgebreid. Uiteraard moeten deze maatregelen additioneel zijn op de huidige doelen. Dat moet uiteindelijk ruimte scheppen voor projecten met een negatief stikstofeffect op Natura 2000-gebieden.

De natuurbank zal worden gevuld met natuurwaarden die kunnen dienen als compensatienatuur bij projecten van groot openbaar belang met significant negatief effect hebben op stikstofgevoelige VHR-waarden. Daarbij moet de algehele samenhang van het Natura 2000 netwerk gewaarborgd blijven. Dat gaat het beste als compensatie qua omvang en functies vergelijkbaar is met de functies die negatieve effecten ondervinden. De nabijheid van de compensatielocatie is daarbij ondergeschikt. In theorie zou dus ook in Flevoland grond voor de natuurbank kunnen worden ingericht.

3.4 Stikstofbeleid: versneld natuurherstel

Naast de natuurbank is er aanvullend nog eens 125 mln. beschikbaar gemaakt, onder meer via de Rijksregeling Versneld Natuurherstel, om de verbetering van stikstofgevoelige habitattypen en habitats van soorten te versnellen. Flevoland heeft zelf geen stikstofgevoelige natuur op land. Uit de regeling Versneld Natuurherstel is geen budget voor Flevoland beschikbaar. Daarom biedt dit instrument geen financieringsmogelijkheid voor bosrevitalisering en -uitbreiding in de provincie.

3.5 Programma Natuur

Programma Natuur borduurt voort op het Bestuursakkoord Natuur (2011) en het Natuurpact (2013) tussen Rijk en Provincies. Met de inwerkingtreding van de Wet natuurbescherming (Wnb) op 1 januari 2017 zijn de afspraken ook in de wetgeving doorgevoerd. Programma Natuur is op hoofdlijnen vastgesteld in de zomer van 2020. Het uitvoeringsprogramma inclusief een indicatieve verdeling van de natuurherstelmiddelen is in december 2020 door LNV en de provincies vastgesteld.

Uiteraard hebben veel prioritaire maatregelen het programma een (positieve) relatie met vitaal bos en nieuw bos. Bijvoorbeeld systeemverbetering en hydrologie, verbinden van natuurgebieden en verweving met landbouw. Ook verwijst het Uitvoeringsprogramma Natuur naar de Bossenstrategie.

Voor Programma Natuur is financiering beschikbaar in aanvulling op de afspraken in het Natuurpact. Naast de hierboven genoemde budgetten voor stikstofbeleid komt een aanvullende financiële impuls die van 2021 tot 2030 oploopt naar € 300 miljoen per jaar. Een deel van dat geld wordt gebruikt voor een structurele verhoging van de SNL-subsidie, van 75% naar 84% van de beheerkosten.

Het Uitvoeringsprogramma Natuur geeft aan dat Flevoland 1-2% van het extra rijksbudget ontvangt. Een deel daarvan bestaat uit de verhoging van de SNL-subsidie. Aanvullende financiering is er in Programma Natuur voor boscompensatie (zie boven) en nog in te vullen gebiedsgerichte maatregelen. Op dit moment is onduidelijk wel aandeel van die laatste landt in Flevoland.

De provincie Flevoland zet in kader van het Programma Natuur in op natte natuur, en ook op bos. Immers, bos op zulke rijke gronden is zeldzaam en bijzonder. Overigens kan ook in natte natuur prima bos worden gerealiseerd. De focus is op uitbreiding en kwaliteitsverbetering en revitalisering bossen en op bufferzones.

De Bossenstrategie van rijk en provincies beschrijft dat bosuitbreiding binnen NNN vooral kansrijk is bij graslanden (zogenaamde kruiden- en faunarijke graslanden) die zich nauwelijks ecologisch ontwikkelen door de overmaat aan nutriënten zoals fosfaat. De strategie gaat er voornamelijk van uit dat deze vorm van bosuitbreiding kostenneutraal binnen de kaders van het Natuurpact kan plaatsvinden. Die aanname is nog niet onderbouwd.

Het Programma Natuur heeft voor kwaliteitsverhoging riviernatuur 40 miljoen Euro gereserveerd. Via de Programma Aanpak Grote Wateren (PAGW) en Integraal Rivierenmanagement (IRM) wil het Kabinet de rivieren toekomstbestendig maken en voldoen aan biodiversiteits- en waterkwaliteitsdoelen. Denk hierbij aan de aanleg van houtige oevers in plaats van stenen waterkeringen.

3.6 Bossenstrategie

De Bossenstrategie van Rijk en provincies (2020) beschrijft doelen en maatregelen, en noemt bij veel maatregelen ook budgetten op rijksniveau. Deze budgetten zijn echter afkomstig uit andere bronnen zoals Programma Natuur, GLB of Klimaatakkoord. Er zijn dus *geen* extra middelen beschikbaar uit de Bossenstrategie.

Het hoofdstuk “Meer bos” stelt als doel: 15.000 ha nieuw bos binnen NNN, 3400 ha compensatie N2000, 19.000 ha buiten NNN. Budget hiervoor moet komen uit het Klimaatakkoord (de bovengenoemde 14,5 mln.) en het GLB voor landschapselementen (zie onder). Voor bos in beekdalen en op kreekruggen wordt verkend of er een bijdrage geleverd kan worden uit Programma Natuur voor extra KRW-natuurmaatregelen. Ook wordt een plan opgesteld hoe overheidsgronden ingezet kunnen worden voor bosontwikkeling, inclusief financiering. Vanuit de Klimaatakkoordmiddelen is hiervoor € 14,5 miljoen beschikbaar.

De Bossenstrategie constateert overigens dat er een kennishiaat is in financieringsmodellen voor bosuitbreiding, inclusief de koppeling van nieuw bos aan ruimtelijke ordening.

Voor “Bomen buiten het bos” meldt de strategie dat er uit de Klimaatakkoordmiddelen is € 17,5 miljoen beschikbaar is, en vanuit GLB-gelden 17 miljoen, voor aanplant van extra landschapselementen.

Ook wordt gemeld dat agroforestry verankerd moet worden in het nieuwe GLB-Nationaal Strategisch Plan. Daarbij wordt een onderzoek genoemd naar mogelijkheden om bedrijven die willen omschakelen naar agroforestry te ondersteunen, bijvoorbeeld via voordelige fiscale regelingen en het aangekondigde Omschakelfonds Kringlooplandbouw.

Het hoofdstuk “Vitaal bos” verwijst voor financiering naar Programma Natuur, het stikstofbeleid en SNL. Voor Klimaatbestendig bos wordt eerst verkend hoe de overlap is met stikstofherstelmaatregelen. Er is indicatief € 200 miljoen nodig voor een impuls voor natuurbos. Voor de overige bossen wordt verkend wat de kansen zijn voor financiering via private middelen (o.a. koolstofcertificering). Het gaat hierbij om indicatief € 300 miljoen. Initiatief ligt bij het Rijk.

3.7 Klimaatakkoord

Het Klimaatakkoord is in juni 2019 gepresenteerd. Voor bomen en bos heeft het Rijk €51 mln. gereserveerd voor:

- aanpak ontbossing Natura2000/inrichting compensatiepool;
- inrichting rijksgronden (waaronder infranetwerken);
- herstel landschapselementen / agroforestry, subsidieregeling voor agrariërs die bos planten op hun gronden.
- onderzoekpilots, gecoördineerd door de WUR; de laatste ronde kennispilots is ingegaan in 2021.

De inzet van deze budgetten zijn hierboven beschreven bij de Bossenstrategie.

In het Klimaatakkoord is opgenomen dat gemeenten streven naar 1% meer bomen per jaar op Nederlands grondgebied, bijvoorbeeld via het RO-instrument. Dit mits er voldoende financiële middelen kunnen worden vrijgemaakt. Dit is nog niet geregeld.

Meer bomen kunnen bestaan uit uitbreiding van bestaande bossen in gemeentelijk eigendom. Daarnaast gaat het ook om kleinere bosschages in parken en om solitaire bomen. Bomen in en rond steden en dorpen dragen bij aan de identiteit en leefbaarheid van het gebied.

3.8 Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB)

De implementatie van het vernieuwde Europese landbouwbeleid is vertraagd. De verwachting is dat het nieuwe beleid pas vanaf 2023 van kracht wordt. Het is lastig te zeggen hoeveel groener dat nieuwe GLB zal zijn. Op Europees niveau is er weerstand tegen een snellere vergroening.

In de tussentijd kent het plattelandsbeleid POP3+ een overgangperiode voor 2021 en 2022. Een aantal nieuwe en doorlopende maatregelen worden gefinancierd vanuit de overhevelingsmiddelen van pijler 1 naar pijler 2. Eén daarvan is de Investeringsmaatregel Landschapselementen. Daarvoor komt waarschijnlijk ca 15 mln. beschikbaar (in lijn met de eerdergenoemde 17 mln. uit het Klimaatakkoord). Deze regeling wordt zomer 2022 van kracht.

Het ministerie streeft ernaar om vanaf januari 2023 het nieuwe GLB-regime te doen ingaan. Daarin zijn twee bouwstenen die met houtige opstanden te maken hebben, al redelijk uitgekristalliseerd.

- Het onderhoud van houtige landschapselementen wordt onderdeel van de ecoregeling (vergroening eerste pijler). Die landschapselementen staan op landbouwgrond en tellen mee in de GLB-basisregistratie, wat betekent dat de boer ook voor de oppervlakte onder de landschapselementen GLB-toeslag ontvangt. Wat nieuw is, is dat de vergoeding landsdekkend geldt, niet zoals nu alleen in combinatie met ANLB.
- Er komt daarnaast een nieuwe investeringsregeling voor groen-blauwe dooradering, dus o.a. voor aanplant houtige landschapselementen (GLB-geld met mogelijk ook nationale cofinanciering). Er wordt gedacht een aan vaste normkost per element.

Verder wordt nog nagedacht over het volgende.

- Agrobosbouw krijgt mogelijk ook een plek in bovenstaande. Lijnvormige elementen in agrobosbouw sluiten dan aan op de investeringsregeling, en combinaties van bomen en dierhouderij zouden dan onder de ecoregeling vallen.
- Er wordt tevens overwogen om een regeling voor snelgroeiend bos in te stellen.

Er komt geen regeling voor bos (agromilieumaatregelen) onder POP4.

3.9 Regelingen voor agrobosbouw

Agrobosbouw, de combinatie van houtige gewassen en landbouwproductie, is in theorie veelbelovend. Bij goede inrichting wordt de productiecapaciteit van de bodem optimaal ingezet in bv noten, fruit, hout, akkerbouwproducten en/of zuivel.

Middelen voor deze vorm van landbouw zijn er hier en daar. Provincie Noord-Brabant stimuleert agroforestry via het Groen Ontwikkelfonds Brabant, vanuit fondsen voor natuurinclusieve systemen die passen binnen het "ondernemende natuurnetwerk". Vanuit privaat initiatief is er het Fonds Natuurinclusieve Streekboerderijen (familie van Beuningen). Dat fonds is gericht op natuur maar ook op rendement. Bomen spelen een belangrijke rol in het bedrijfsconcept. Het plan is om nog 6 van zulke streekboerderijen van elk 25 hectare op te zetten.

Op rijksniveau wordt wel nagedacht over stimulansen. Bijvoorbeeld in het GLB (zie boven). Andere routes zijn subsidies voor omschakeling naar agrobosbouw, via fiscale regelingen en het aangekondigde Omschakelfonds Kringlooplandbouw. Dit alles is nog niet concreet. Het is overigens de vraag of structurele financiering altijd nodig is. De WUR stelt dat van agroforestry met het juiste ontwerp, vooral in de vorm van lanen- of strokenteelt, kostendekkend kan zijn.

Het Rijk richt zich tevens op opheffing van de belemmeringen vanuit de regelgeving, met een *Taskforce regelgeving agroforestry*, b.v. bij de gewascodes in de perceelregistratie. Kortom, er is scope voor agrobosbouw maar concrete rijksinstrumenten zijn er op dit moment niet.

3.10 Burgerinitiatieven voor aanplant van bomen en bos

Er is een keur aan initiatieven van organisaties en individuen om bomen te planten. Sommige richten zich op losse bomen, andere op het koppelen van financiers (burgers of bedrijven) aan grondeigenaren, sommige organiseren ook collectieve aankoop van grond. Hieronder beschrijven we kort een aantal, maar zeker niet alle, initiatieven.

- Meerbomenu, actie om een miljoen kleine boompjes in te zamelen en te laten planten door burgers.
- Campagne Nederland plant bomen van de EO. Burgers kopen bomen, die worden geplant bij Staatsbosbeheer. Doel: 1 miljoen bomen.
- Plan Boom, 10 miljoen bomen erbij, van de provinciale Milieufederaties en LandschappenNL en anderen.

Dit soort burgerinitiatieven zijn inzichtelijk en hebben groot draagvlak. De Milieufederaties melden dat plantmateriaal van bekende en goede herkomst is, en dat projecten worden geselecteerd op kwaliteit. Maar borging van behoud of gestructureerde opvolging is er veelal niet. Planten van bomen in (peri-)urbane context lijkt het meest kansrijk – dan hoeft er geen afwaardering te zijn van landbouwgrond, en kan er bij kleine bosjes ook opvolging van beheer door burgers worden georganiseerd.

Naast deze op bomen gericht acties zijn er ook verschillende initiatieven om met crowdfunding grond te kopen (Land van ons) of obligaties voor grond (Aardpeer). De initiatieven zijn gericht op duurzame landbouw in brede zin; hagen en houtwallen zijn (in de passende landschappen) onderdeel van het concept. Agroforestry zou in theorie ook deel van kunnen uitmaken.

Voor de provincie is een koppeling van eigen doelen, bijvoorbeeld nieuw bos nabij woonkernen, aan burgerinitiatieven denkbaar. De burgercampagnes brengen plantmateriaal aan en mankracht voor het planten, en lokaal draagvlak en eigenaarschap is kansrijk. De provincie hoeft dan “alleen” voor de afwaardering van de grond te zorgen.

3.11 CO₂-compensatie door bedrijven en burgers

Het compenseren van CO₂-emissies door het aanplanten van bos bestaat al lang. Bijvoorbeeld, bij Treesforall (destijds Treesfortravel) kunnen particulieren hun CO₂-footprint verkleinen door bij te dragen aan investering in bossen. Die compensatie vond tot recent vooral plaats elders in de wereld, en richtte zich primair op aanplant van nieuw bos. Meer recent is er meer aandacht voor:

- CO₂-compensatie door aanplant van bos, in Nederland
- CO₂-compensatie door revitaliseren van bestaande bossen, al dan niet getroffen door essentaksterfte, in Nederland.

Niet alleen burgers, ook bedrijven dragen inmiddels flink bij aan bosaanleg en -beheer. De hoogte van de geïnvesteerde bedragen varieert per bedrijf en per project. Globaal ligt de bijdrage voor bosprojecten in Nederland tussen de €7.000 en €25.000 per hectare, met soms uitschieters naar boven inclusief aankoop van grond. Een deel van de financiers levert een financiële bijdrage om het duurzame (groene) imago van het bedrijf te versterken en om zo invulling te geven aan het eigen MVO-beleid. Een ander deel van de financiers is geïnteresseerd in de concrete biodiversiteits- en klimaatimpact die met de financiering wordt gerealiseerd en zal ook de impact willen aantonen door middel van bijvoorbeeld CO₂-certificaten of biodiversiteitsmonitoring.

Een viertal voorbeelden:

- Energiebedrijf GreenChoice compenseert zijn CO₂ uitstoot via bosprojecten elders in de wereld en ook in Nederland. Concreet financiert Greenchoice onder meer het herstel van het Voorsterbos na de essentaksterfte.
- Shell investeert in het Buitenfonds van Staatsbosbeheer, om voor zijn CO₂-uitstoot te compenseren. Vanuit dit fonds worden onder meer bomen aangeplant in door essentaksterfte aangetaste bossen. Ook plant Staatsbosbeheer nieuw bos met financiële steun van regionale bedrijven, bv 10 ha in Zuid-Holland.
- Stukje Natuur is intermediair tussen burgers, bedrijven en grondeigenaren, en werkt samen met FSC en de Bosgroepen. De eerste projecten met financiering van burgers en bedrijven zijn in gang gezet.
- Bouwbedrijf VolkerWessels is een samenwerkingsovereenkomst met FSC Nederland en de Unie van Bosgroepen aangegaan, waarbij het bedrijf investeert in klimaatslimme maatregelen voor het bos. Naast klimaat zijn biodiversiteit en beleefbaarheid ook doelen.

Kwantificering en borging van CO₂-vastlegging wisselt per project. Borging is bij de laatste twee initiatieven geregeld via het FSC-keurmerk (FSC Carbon Monitoring Tool). De deelnemende grondeigenaren hebben een FSC-certificaat. De investerende bedrijven ontvangen wel een verklaring, maar geen certificaat voor koolstofvastlegging.

Certificaat voor CO₂-vastlegging

Een stap verder is een third party-verified certificaat voor CO₂-compensatie. De investerende partij ontvangt een robuust gecontroleerd certificaat voor de vastgelegde tonnen. Het vergt wel complexere afspraken en een zwaardere (dus duurder) controle.

Zo'n certificaat bestaat in Nederland vanaf voorjaar 2021. De Stichting Nationale Koolstofmarkt (SNK) geeft de certificaten uit. Er zijn twee varianten, één voor aanleg van nieuw bos (en agrobosbouw) en één voor klimaatslim beheer van bestaande bossen (met stagnerende groei en/of hoge wilddruk). Het financieren van herstel van bossen met essentaksterfte via een certificaat is op dit moment niet mogelijk. Concrete projecten met certificaat kunnen vanaf begin 2021 worden geïnitieerd door kopers en/of aanbieders van klimaatdiensten / CO₂-vastlegging.

De SNK-methodiek voor klimaatslim beheer van bestaand bos is opgesteld voor relatief langzaam groeiende ("holle") bossen en/of bossen waar verjonging niet op gang komt door hoge wilddruk. In zulke bossen is de aangroei en dus de CO₂-vastlegging beperkt. Dat zijn niet typisch de bossen in Flevoland.

Door de lage aangroei en de relatief zware, dure controle is schaal vereist. Om een revitaliseringsproject kostendekkend te maken is, afhankelijk van de prijs per ton CO₂ en het type project minimaal tussen de 50 en 100 hectare nodig¹. Zelfs dan is de opbrengst per hectare niet enorm, afhankelijk van de prijs per ton en de groeisnelheid van de bomen ergens tussen de 50 en 200 euro per ha per jaar. Die opbrengst loopt overigens wel gedurende de looptijd van het project (25 jaar of langer) door. Inzet van privaat voor nieuw of bestaand bos levert dus wél een relevante bijdrage, maar dekt niet alle kosten van aanplant / revitalisering.

De SNK-certificeringsmethodiek voor aanplant van nieuw bos is voor Flevoland meer relevant. Bij die methodiek ligt de minimale omvang, afhankelijk van de CO₂-prijs, tussen de 10 en 30 ha. De opbrengst ligt in de orde grootte van 160 – 500 euro per ha afhankelijk van de CO₂-prijs. Ook in dit geval loopt die jaarlijkse opbrengst gedurende het hele project van 25 jaar of langer door.

Overigens zijn er ook bedrijven die investeren in nieuw bos zonder de harde certificering van SNK. Er zijn dus meerdere routes mogelijk.

3.12 Meekoppelen met zonne-energie

In de Structuurvisie uit 2018 stelt de provincie Flevoland een doelstelling voor zonne-energie die zich vertaalt naar 1000 ha zonnepanelen; voorlopig is 500 ha als doelstelling neergelegd voor zon op land. Daarbij is sprake van bundeling met infrastructuur e.d. De structuurvisie gaat, los van passende landschappelijke inpassing, niet specifiek in op de koppeling met bos. Daar zijn echter wel degelijk mogelijkheden.

Landschapsarchitecten H+N+S en het Groen Ontwikkelfonds Brabant hebben een concept ontwikkeld waarbij er 30% minder panelen worden geplaatst dan in een 'standaard' zonnepark. Het rendement van 15 jaar opwekking wordt gebruikt om de afwaardering van de landbouwgrond te betalen, zodat het park na 15 jaar kan worden omgezet in natuur. Dat kan ook bos zijn. Mogelijk kan ook al bos worden aangeplant parallel aan de aanleg van een (tijdelijk) zonnepark.

Achterkant van een sigarendoos:

Ruwe berekening combinatie zonnepanelen en nieuw bos

Boeren krijgen nu vaak tot 5000 euro per ha per jaar geboden voor verhuur van hun grond voor zonneparken. Stel er wordt 10 ha zonnepanelen aangelegd tegen 5000 euro per ha. Dat levert gedurende 20 jaar 1.000.000 euro aan totale opbrengst. Als de afwaardering van die 10 ha (in Flevolandse prijzen 2020) ongeveer 600.000 euro kost, blijft er nog 400.000 euro over voor afwaardering van nog eens 6 ha landbouwgrond. Na afschrijving en opruimen van de zonnepanelen kunnen de oorspronkelijke 10 ha vervolgens ook bos of natuur worden.

¹ Uitgaande van maximaal 20% kosten voor controle en andere overhead.

H+N+S gaat overigens in hun concept een stap verder met het inzetten van zonneparken in “wisselteelt”, waarbij de zonnepanelen “meereizen” met natuurlijke ontwikkeling van bos en open landschap. Dat levert kansen op voor natuurlijke successie en biodiversiteit.

3.13 Meekoppelen met windenergie

Ook windenergie is in theorie goed te combineren met (nieuw) bos. Moderne molens zijn beduidend hoger dan bossen, dus voor de effectiviteit van de energieopwekking is er geen belemmering. De molen zelf beslaat maar ongeveer 0,1 ha, maar onder een windmolen past weinig ander grondgebruik dan landbouw of natuur.

Ruimtelijk zijn molens en bos dus goed te combineren. Landschappelijk is het lastiger. Ook qua ecologie is de combinatie bos en molens niet altijd gelukkig. Vogels en vleermuizen kunnen sterk worden beïnvloed. Staatsbosbeheer heeft in het Robbenoordbos de molens bewust in het bos laten plaatsen, buiten de vliegroutes van vogels langs het IJsselmeer. Het risico voor vleermuizen is ondervangen door de molens stil te zetten in de uren dat vleermuizen meestal actief zijn; een vleermuisdetectiesysteem moet ervoor zorgen dat de wieken niet draaien als er vleermuizen in de buurt zijn op andere momenten.

Achterkant van een sigarendoos²

Ruwe berekening combinatie windmolens en nieuw bos: Grondeigenaren krijgen ca. 30.000 euro per jaar voor plaatsen van een windmolen, gedurende de looptijd van ca 20 jaar. De totaalopbrengst van € 600.000 van één molen kan worden benut om ca 10 ha landbouwgrond af te waarderen en de beplanten. Ook onder de molen kan bos of natuur komen.

Er zijn concrete voorbeelden van combinaties van windmolens en natuurbeheer, bij Staatsbosbeheer. De opbrengst van windmolens bij knooppunt Deil gebruikt Staatsbosbeheer voor opknappen van eendekooien in de buurt. Een verdergaand plan in West-Brabant waarbij niet alleen de ingebruikgeving van de grond maar ook een deel van de energieopbrengst naar natuurbeheer zou gaan is niet doorgegaan. Een concrete combinatie van windmolens en bestaand bos is te vinden in het Robbenoordbos bij Den Oever. Daar zijn 4 windmolens midden in het bos geplaatst; Staatsbosbeheer besteedt de pachtopbrengst aan natuurbeheer; de projectontwikkelaar heeft de gekapte 3,5 ha bos ter plaatse gecompenseerd. Concrete voorbeelden van financiering van aanleg van nieuw bos met de opbrengst van windmolens zijn er op dit moment niet.

3.14 Meekoppelen met woningbouw en bedrijventerreinen

Voortbouwend op het concept “rood voor groen” uit de jaren ‘90 is de combinatie denkbaar van woningbouw met de aanleg van nieuw bos nabij de woningen. Het idee is dat de aanleg van het bos wordt meegenomen in de exploitatie van een nieuwe woonwijk. Het recente rapport “Bosontwikkeling in een woest-aantrekkelijk woonklimaat” werkt dat concept uit. De studie berekent voor drie varianten de mogelijkheden voor bosaanleg. Uitgangspunt daarbij is dat niet alleen de aanleg van het bos (verwerven en inrichten) wordt gedekt door de verkoop van de woningen, maar ook kosten voor (afkoop van) beheer op basis van 10 jaar.

2 Met dank aan J.P. Peijs, Staatsbosbeheer

Het idee is dat de woningen blijven bijdragen aan het bosareaal, bijvoorbeeld in de vorm van VVE, lidmaatschap, etc. Naast aaneengesloten bos in de buurt kan ook een deel van het openbaar groen een boskarakter krijgen.

De studie werkt de drie concepten uit voor vier regio's, die verschillen in grondprijs en in woningwaarde. Dat samen bepaalt de verhouding tussen de oppervlakte woningen, openbaar groen en bos. De inschatting voor de drie varianten voor regio randstad *inclusief Flevoland* is als volgt,

- Variant *spreiden* (ruime privé-kavels): bij 1 ha woningen 20 ha bos, geen openbaar groen tussen woningen.
- Variant *verdichten* (meer verweving woningen en openbaar groen): per 1 ha woningen 4 ha bos.
- Variant *stapelen*: (appartementen): per 1 ha woningen 2 ha bos, en daarnaast is 50% van relatief grote oppervlakte openbaar groen benut als bos.

Er zijn op dit moment geen concrete praktijkvoorbeelden van een directe koppeling tussen woningbouw en bosaanleg bekend (behalve op kleine schaal zoals bij nieuwe landgoederen). Maar de beschreven studie laat zien dat de mogelijkheden er zeker zijn.

3.15 Overheid als marktpartij en als grondeigenaar

De overheid (rijk, provincie, waterschap en gemeente) heeft als grondeigenaar invloed op mogelijkheden voor bosaanplant, binnen de bebouwde kom en langs wegen en waterlopen. Ten tweede kan de overheid (m.n. gemeenten) via bestemmingen voor woningbouw sturen op meer bos bij nieuwe woonwijken (zie boven). En ten derde door regelgeving aan te passen, b.v. door agrobosbouw een betere plek te geven in het beleid, bijvoorbeeld door "combinatiebestemmingen" in te voeren voor landbouw én natuur (zie College van Rijksadviseurs).

3.16 Overige instrumenten

Er zijn meer instrumenten denkbaar voor sturing en financiering van bos(aanleg), zoals meekoppelen met KRW-maatregelen, differentiëren van de waterschapslasten of inzet van andere instrumenten voor combinatie van waterbeheer en bos/natuur van waterschappen. Dat geldt ook voor de Programma Aanpak Grote Wateren. Het Europese LIFE Climate fonds is niet eenvoudige toegankelijk maar biedt wel mogelijkheden. Gemeenten kennen vaak ook subsidies voor landschap.

4 Bronnen

Literatuur

- Boosten et al. Meer bos en bomen in Groningen voor klimaat, natuur en mensen Kansen, (maatschappelijke) baten en kosten van het provinciaal Programma Bos en Hout. Stichting Probos, Wageningen, augustus 2020.
- Bos voor de toekomst. Uitwerking ambities en doelen landelijke Bossenstrategie en beleidsagenda 2030. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de gezamenlijke provincies, november 2020.
- Bouwstenen voor CO₂-opslag in bomen, bos en natuur. Provincie Fryslân. LAOS Landschapsarchitectuur, juni 2020.
- Brochure zonnepanelen en natuur. Rijkswaterstaat, Bureau ZET, november 2018
- Fonds natuurinclusieve streekboerderijen. Investeren in een gezond en divers voedsellandschap. www.groenontwikkefondsbabant.nl, oktober 2019
- Grondgebonden zonneparken. Verkenning naar de afwegingskaders rond locatiekeuze en ruimtelijke inpassing in Nederland. RVO, 2016.
- Kamerbrief over gezamenlijk programma natuur, Ministerie van LNV, juli 2020
- Kamerbrief Verslag Landbouw- en Visserijraad 19 en 20 oktober 2020, Ministerie van LNV, oktober 2020
- Klimaataakkoord, Den Haag, juni 2019
- Kuneman, G.U. et al. Verkenning klimaatbestendig beheer en natuursubsidies. Bosgroep Midden Nederland en Federatie Particulier Grondbezit, Ede, september 2020.
- Landschap versterken met bomen en bos. Advies en ontwerpverkenning, College van Rijksadviseurs, 2020.
- Selin-Norén, I. et al, Agroforestry, wat levert het financieel op? Handreiking voor agrarisch ondernemers die bomen willen planten op hun bedrijf. Wageningen University and Research, 2019.
- Spijkerman, A. et al: Bosontwikkeling in een woest-aantrekkelijk woonklimaat. Woningbouw en stadsontwikkeling als krachtige drijver voor bosontwikkeling. H+N+S landschapsarchitecten, BuitingAdvies en Roosemalen & Savelkoul - publicatie verwacht maart 2021
- Structuurvisie zon. Provincie Flevoland, November 2018
- Uitvoeringsprogramma Natuur. Interprovinciaal Overleg en Ministerie van LNV, december 2020.

Geraadpleegde experts

- Anne van Doorn, WEnR
- Jan Pieter Peijs, Harry Boeschoten, Jelka Both, Staatsbosbeheer
- Arjan Alkema, FSC Nederland
- Gerrit-Jan van Herwaarden, LandschappenNL
- Max Zevenbergen, NMU
- Aart Mulders, ministerie van LNV

Links

<https://www.stichting-jas.nl/2019/04/windmolens-in-het-bos-noord-holland.html>

<http://www.hnsland.nl/nl/projects/zonnepark-nieuwe-natuur>

<https://www.greenchoice.nl/nieuws/artikelen/greenchoice-investeert-in-nederlandse-bosprojecten/>

<https://www.stichting-jas.nl/2019/04/windmolens-in-het-bos-noord-holland.html>

<http://www.hnsland.nl/nl/projects/zonnepark-nieuwe-natuur>

<https://www.boerenbusiness.nl/grondmarkt/artikel/item/10849090/Hoge-pachtprijs-maakt-windenergie-onnodig-duur>

<https://bosgroepen.nl/wp-content/uploads/2019/09/Persbericht-VolkerWessels-investeert-in-klimaatbestendig-maken-Nederlandse-bossen.pdf>

bosgroepen.nl

